

BUDOUČÍ KAPACITY ZÁKLADNÍHO ŠKOLSTVÍ NA ÚROVNI OBCE V SUBURBÁNNÍM PÁSMU PRAHY: PŘÍPADOVÁ STUDIE OBCE ŠESTAJOVICE

ZUZANA PISKÁČKOVÁ

Úvod

V posledních letech dochází v České republice k výrazným demografickým změnám, mezi nejvýraznější patří změny v úrovni plodnosti, což v důsledku vede ke změnám v počtu dětí ve školním věku. Přes celorepublikové trendy však existují lokality a regiony, jejichž demografický a populační vývoj je zcela odlišný (Müller, 2009). Rozsahem i populační velikostí významná území s podstatně odlišným populačním a demografickým vývojem představují zejména zázemí některých velkých českých měst. V obcích v zázemí velkých měst jsme již od poloviny 90. let svědky rostoucího přílivu nových obyvatel, který je spojován s procesem suburbanizace (Ouředníček, 2008). Suburbanizace s sebou přináší řadu problémů, a to jak na straně lokalit, ze kterých se lidé stěhují pryč, tak i na straně obcí, do kterých lidé přicházejí. Noví obyvatelé přicházející do zázemí bývají často mladé páry zakládající rodinu (Ouředníček a Puldová, 2009). Dochází tak jak k výraznému populačnímu růstu obcí, tak i ke skokovitému navýšení dětské složky populace. Kromě jiných problémů, kterým musí obec přijímající nové obyvatele čelit, se tak objevují i problémy s nedostatečnou kapacitou škol, ať už se jedná o mateřské či základní školy (Puldová a Novák, 2008). Stávající kapacity škol v obci mohou totiž být několikanásobně nižší než potenciální počet žáků, což představuje problém nejen pro obyvatele, resp. potenciální žáky a jejich rodiče, ale i pro obec jako takovou.

Jednou z obcí, která v současné době čelí výše zmíněným problémům, je i obec Šestajovice, ležící v zázemí hlavního města Prahy, konkrétně na jejím východním okraji. Obec těsně sousedí s městskou částí Praha – Klánovice a nachází se tak v nejtěsnějším zázemí Prahy. Jedním z významných problémů, kterým obec reálně čelí, je nedostatečná kapacita základní školy. Otázkou však je, jaká kapacita by byla optimální s ohledem na očekávaný demografický a celkově populační vývoj v obci a jejím okolí. Právě na prognózu populačního vývoje obce Šestajovice se zvláštním zřetelem na dětskou složku populace se zaměřuje tato studie.

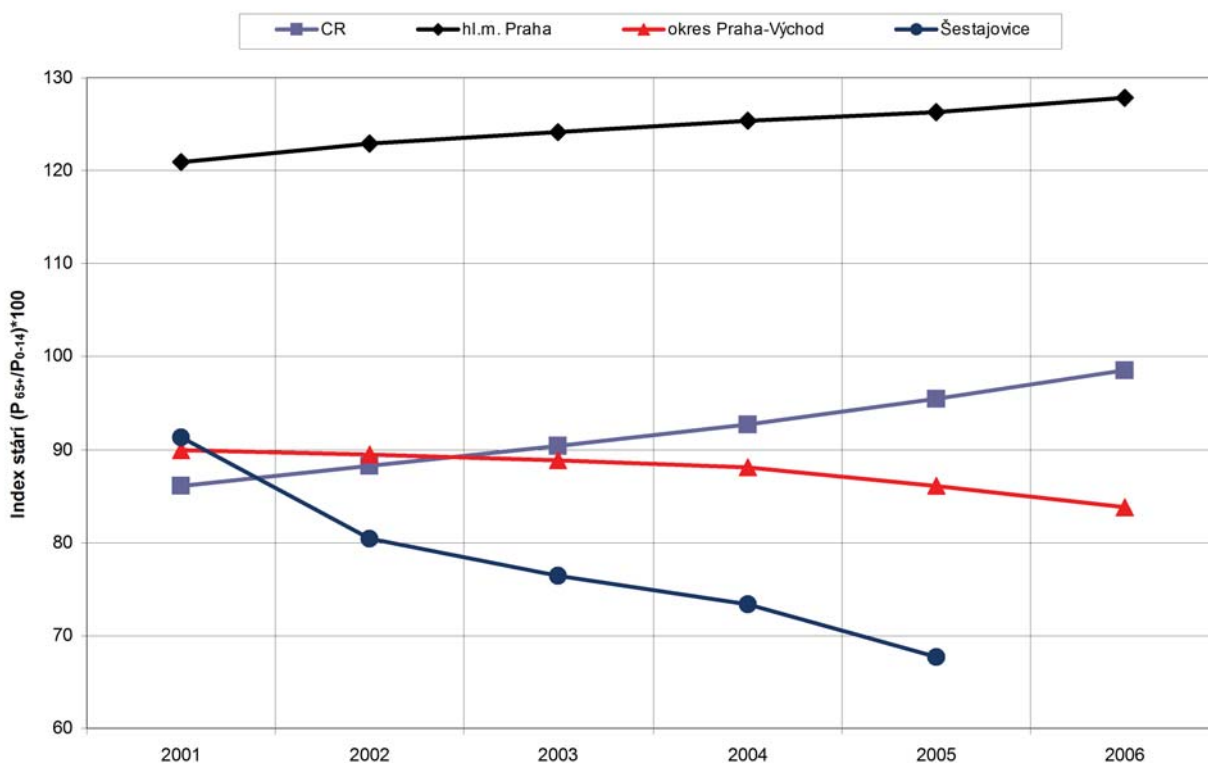
Analýza demografického vývoje

Před vlastní prognózou populačního vývoje je nutné věnovat pozornost aktuální demografické situaci a vývojovým tendencím uplynulých několika let. A to zejména s ohledem na věkovou strukturu populace, migrační bilanci a úroveň plodnosti ve sledované obci.

Věková struktura obyvatelstva

Oba výše zmíněné významné procesy, které probíhají v posledních letech v České republice a především pak v některých regionech, tedy změny v úrovni plodnosti a proces suburbanizace, mají mimo jiné za následek změnu věkové struktury obyvatelstva. Hlavní rozdíly ve věkové struktuře (s ohledem na náš zájem o věkovou skupinu dětí ve věku povinné školní docházky, pro nás i nejdůležitější) můžeme pozorovat v nejnižších věkových skupinách. Zaměříme-li se na územní celky související s vývojem v Šestajovicích, tedy na samotné Šestajovice, okres Praha-východ, Středočeský kraj a Hl.m.Prahu, pozorujeme jisté rozdíly. Zatímco v Praze došlo v devadesátých letech k výraznému poklesu počtu narozených, což tedy znamená, že tyto populační ročníky jsou velmi slabé, v okrese Praha-východ a Středočeském kraji byl pokles počtu narozených méně výrazný. V důsledku toho zde nezaznamenáváme výrazně slabší populační ročníky z devadesátých let jako v hlavním městě.

Obr. 1 – Vývoj indexu stáří v České republice, Praze, okrese Praha – východ a Šestajovicích

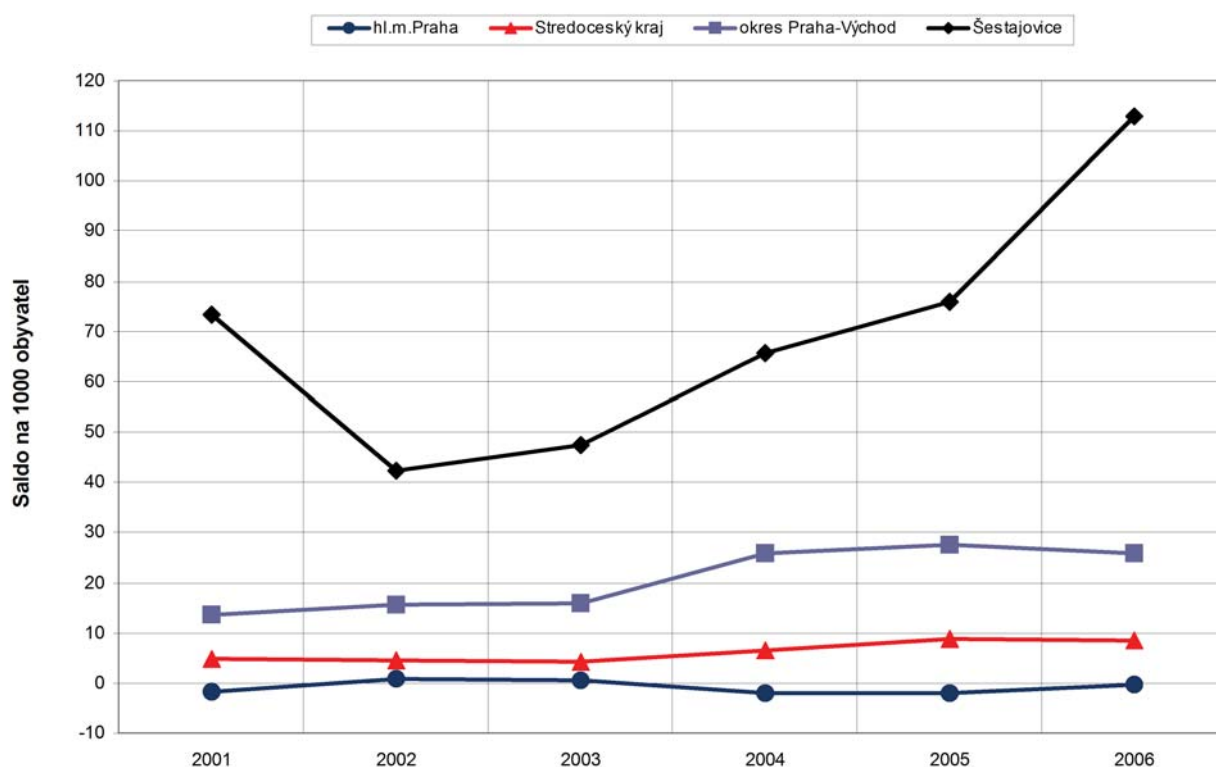
Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty

V Šestajovicích dokonce není pokles počtu narozených víceméně vůbec patrný, to je ovšem do značné míry způsobeno malou početní velikostí této populace. Odlišný vývoj věkové struktury obyvatelstva jednotlivých územních jednotek dokumentuje i vývoj indexu stáří[1] (Obr. 1). Česká republika jako celek a Praha vykazují opačný trend vývoje indexu stáří než okres Praha-východ a Šestajovice. Zatímco v prvním případě index stáří po celé sledované období let 2001 – 2006 roste a dochází tak ke stárnutí populace, v okrese Praha-východ a Šestajovicích index klesá a populace mládne. V roce 2006 připadalo na 100 osob ve věku 0-14 let v České republice a Středočeském kraji mezi 90 a 100 osobami ve věku 65+. V okrese Praha-východ to bylo však pouze přibližně 84 osob ve věku 65+ a v Šestajovicích (v roce 2005) pouze 68 osob. Opačný extrém představuje Praha, kde počet osob nad 65 let připadajících na 100 osob v nejmladší věkové skupině dosahuje téměř 130. Praha a Šestajovice tak prodělávají z hlediska stárnutí/mládnutí populace naprosto odlišný vývoj.

Migrace

Středočeský kraj, okres Praha-východ i Šestajovice zaznamenávají po celé sledované období kladné migrační saldo (Obr. 2). Jednoznačně nejvýraznější je tento proces v Šestajovicích, kde se v letech 2002 – 2006 intenzita migračního salda stále výrazně zvyšovala. Praha-východ a Středočeský kraj se pohybovaly ve výrazně nižších, ovšem stále kladných hodnotách. Naproti tomu v Praze se hodnoty ukazatele pohybovaly kolem nuly či v mírně záporných číslech, zázemí Prahy je zde ovlivněno již několikrát zmíněnou suburbanizací.

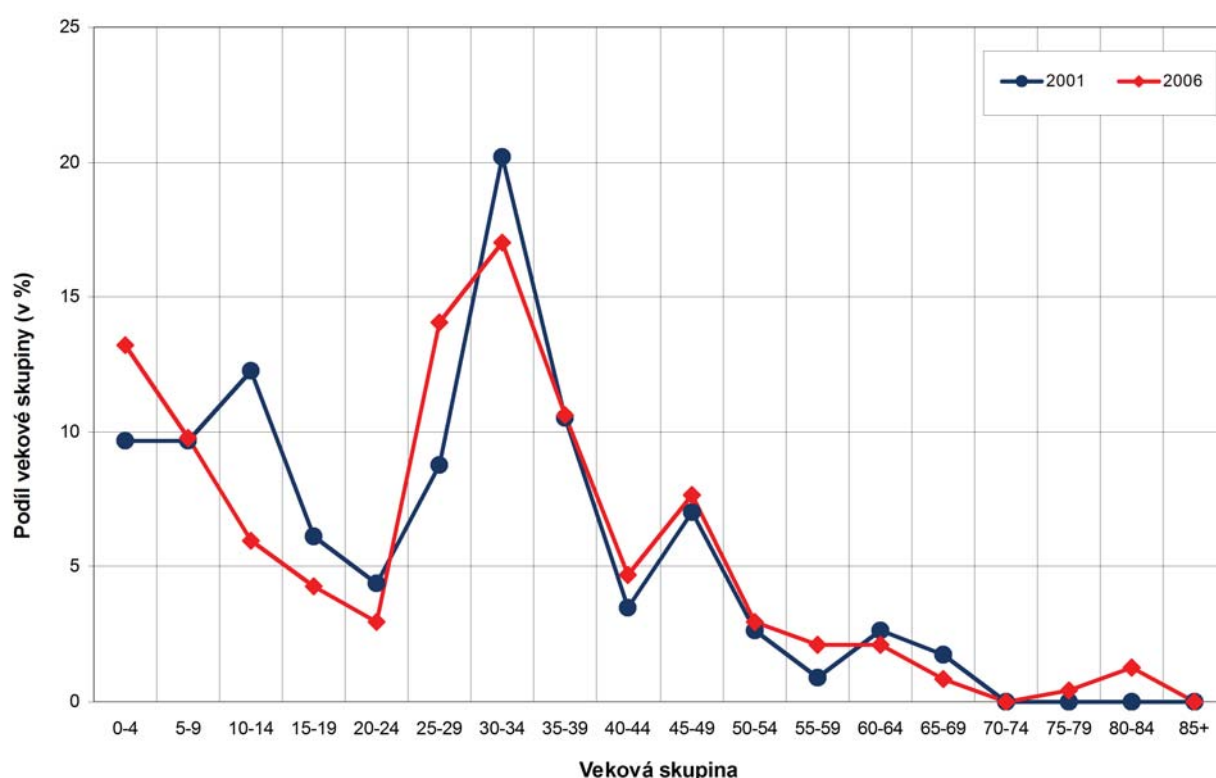
Obr. 2 – Vývoj migračního salda v Praze, Středočeském kraji, okrese Praha – východ a Šestajovicích

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty

Středočeský kraj, okres Praha-východ i Šestajovice mají po celé sledované období migrační saldo kladné ve všech věkových skupinách. Nedochozí tak k výrazným věkově specifickým, směrově obráceným migračním pohybům (jako např. odchod mladých a příchod starých obyvatel). Výrazně nejsilnějšími věkovými skupinami jsou však skupiny 0-4 a 25-34 let (Obr. 3). Velké zastoupení osob v mladším produktivním věku a nejmenších dětí dokumentuje charakter propojení procesu suburbanizace v Šestajovicích se specifickou fází životního cyklu nově příchozích obyvatel (převaha mladých rodin s dětmi nebo těsně před založením rodiny) (Puldrová a Novák, 2008).

Obr. 3 – Struktura přistěhovalých do Šestajovic podle věku

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty

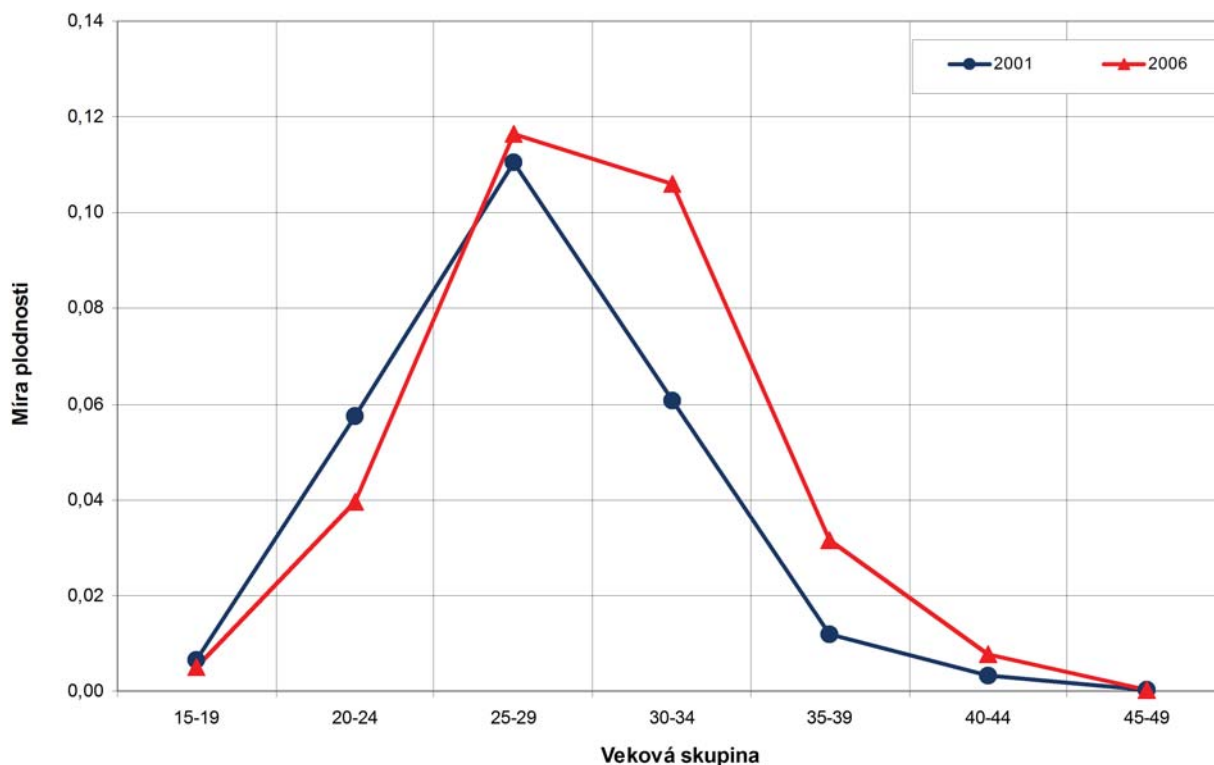
Plodnost

Úhrnná plodnost [2] dosahovala ve Středočeském kraji na počátku 90. let nejnižší úroveň v rámci celé republiky. Ovšem na konci sledovaného období, v roce 2006, vykazoval Středočeský kraj po Ústeckém kraji druhou nejvyšší hodnotu úhrnné plodnosti v ČR. Okres Praha-východ přitom ve sledovaném období vykazoval ještě vyšší úroveň úhrnné plodnosti než jeho nadřazený územní celek. V roce 2006 zde dosáhla úhrnná plodnost hodnot nad 1,5 dítěte.

Pokud se podíváme na vývoj měr plodnosti podle věkových skupin, ve všech sledovaných územních celcích můžeme pozorovat posun plodnosti do vyššího věku. S ohledem na malou populační velikost Šestajovic využijeme pro zachycení měr plodnosti podle věku údajů za okres Praha-východ, jakožto jednotky demografickým vývojem Šestajovicím nejpodobnější (Obr. 4).

Oproti roku 2001 se zvyšují míry plodnosti především ve věkové skupině 30-34 let, což můžeme připisovat jak změnám reprodukčního chování stávajících obyvatel, tak i reprodukčnímu chování nově příchozích, jejichž těžiště se nachází právě v této věkové skupině.

Obr. 4 – Vývoj měr plodnosti dle věkových skupin pro okres Praha – východ

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty

Analýza dojížděky a vyjížděky do základních škol

Vedle populačního vývoje samotných Šestajovic představuje významný faktor ovlivňující odhad předpokládaných nutných kapacit školských zařízení v obci také dojížděka žáků do škol jak v Šestajovicích, tak i v jejich okolí a kapacita těchto školských zařízení. Analýza dojížděky a vyjížděky byla realizována v širším okolí Šestajovic, konkrétně v obcích Jirny, Šestajovice a Zeleneč a v městských částech Praha-Horní Počernice, Praha-Klánovice a Praha-Újezd nad Lesy (školní rok 2007/2008). Na tomto území se nachází devět základních škol, ovšem pouze v pěti z nich probíhá výuka na prvním i druhém stupni základní školy. Ve školním roce 2007/2008 navštěvovalo tyto školy celkem 2913 žáků, z nichž 2434 mělo bydliště na území jedné ze sledovaných obcí či městských částí.

Můžeme konstatovat, že pokud má škola v dané obci či městské části dostatečné kapacity a zahrnuje oba stupně základní školy, preferují místní žáci tuto školu. V případě Šestajovic se ovšem jedná o případ, kdy škola disponuje pouze druhým stupněm. Na prvním stupni je spádovou školou základní škola v Jirnech, která naopak zahrnuje pouze stupeň první a děti z Jiren mají jako spádovou školu na druhém stupni školu v Šestajovicích. Školy se tak de facto doplňují a spolupracují.

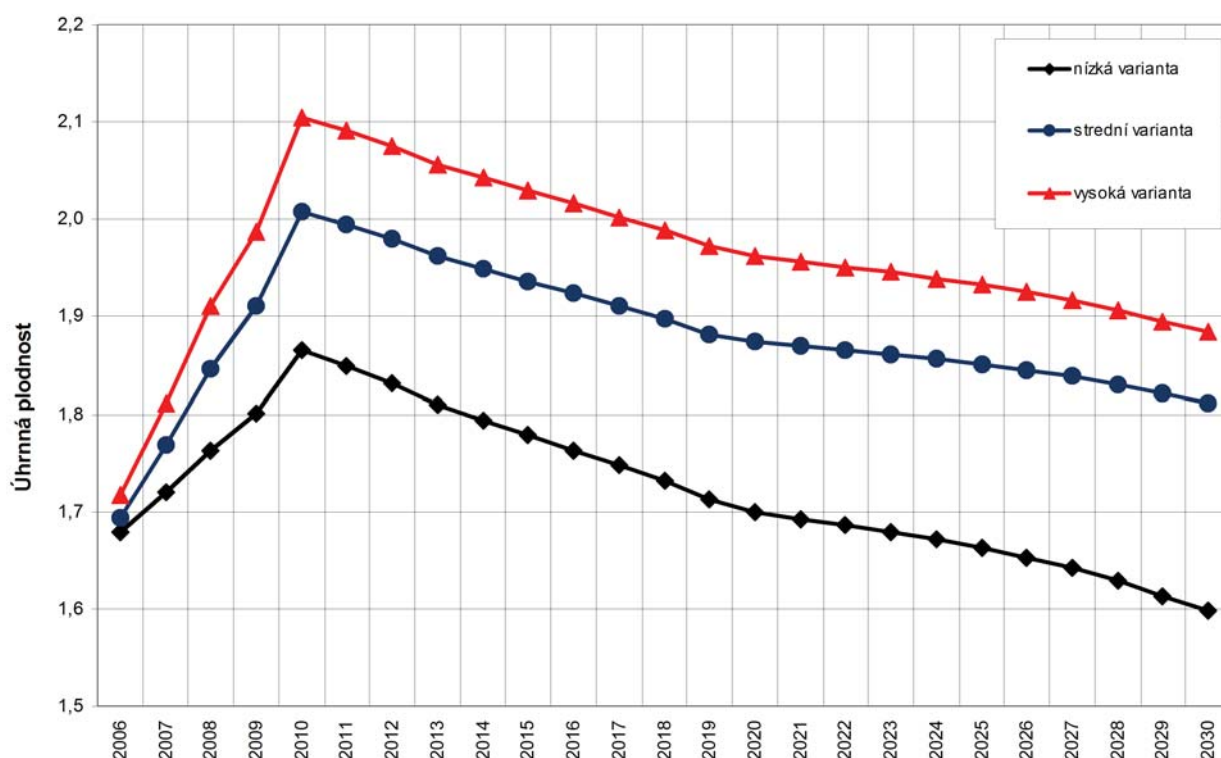
Kapacita školy v Šestajovicích byla ve sledovaném školním roce výrazně nižší než počet obyvatel ve věku základní školní docházky. Celkem navštěvovalo sledované školy 203 dětí ve věku základní školní docházky s bydlištěm v Šestajovicích, z toho ovšem pouze 32 z nich navštěvovalo školu v Šestajovicích (dalších 60 dětí ze Šestajovic navštěvovalo školu v Jirnech).

Pokud nezahrnujeme školu v Jirnech, která je spádovou školou pro první stupeň, je pro šestajovické děti hlavní dojížděkovou školou základní škola v Praze-Klánovicích. Dále následují školy v Praze-Horních Počernicích.

Prognóza vývoje obyvatelstva obce Šestajovice

Po podrobnějším představení demografického vývoje po roce 2000 a hodnocení dojížděkového chování žáků je možné přistoupit ke klíčové části příspěvku, tedy k prognóze vývoje počtu obyvatel a navazujícímu odhadu potřebných kapacit školských zařízení. Prognóza vývoje obyvatelstva Šestajovic do roku 2030 byla vypracována ve třech variantách, nízké, střední a vysoké. Podle všech variant prognózy předpokládáme krátký a rychlý růst plodnosti do roku 2010 a její následný pozvolný pokles. Jedná se však o pokles na hodnoty, které jsou z dnešního pohledu stále relativně vysoké (Obr. 5). Ve střední variantě prognózy by to bylo i v roce 2030 nad hodnotou úhrnné plodnosti 1,8.

Obr. 5 – Prognóza vývoje úhrnné plodnosti v Šestajovicích do roku 2030

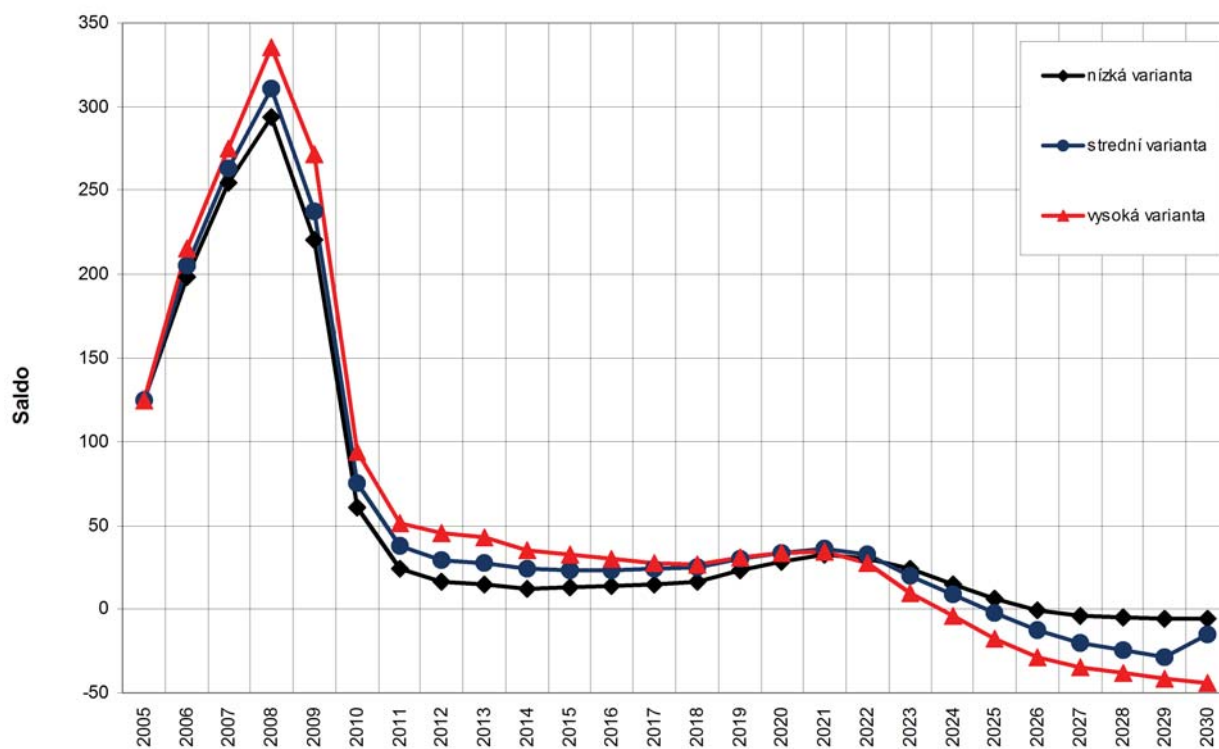

Zdroj dat: vlastní výpočty pracovní skupiny ve složení B. Burcin, T. Kučera a Z. Piskáčková

Podle všech variant prognózy očekáváme snižování úrovně úmrtnosti a tudíž zvyšování naděje dožití při narození. Ve střední variantě by hodnota střední délky života při narození mohla dosáhnout hodnot kolem 85,5 roku pro ženy v roce 2030. U mužů by to pak bylo přibližně 80 let. Během sledovaného období by tak mohla naděje dožití mužů dosáhnout současné úrovně naděje dožití žen.

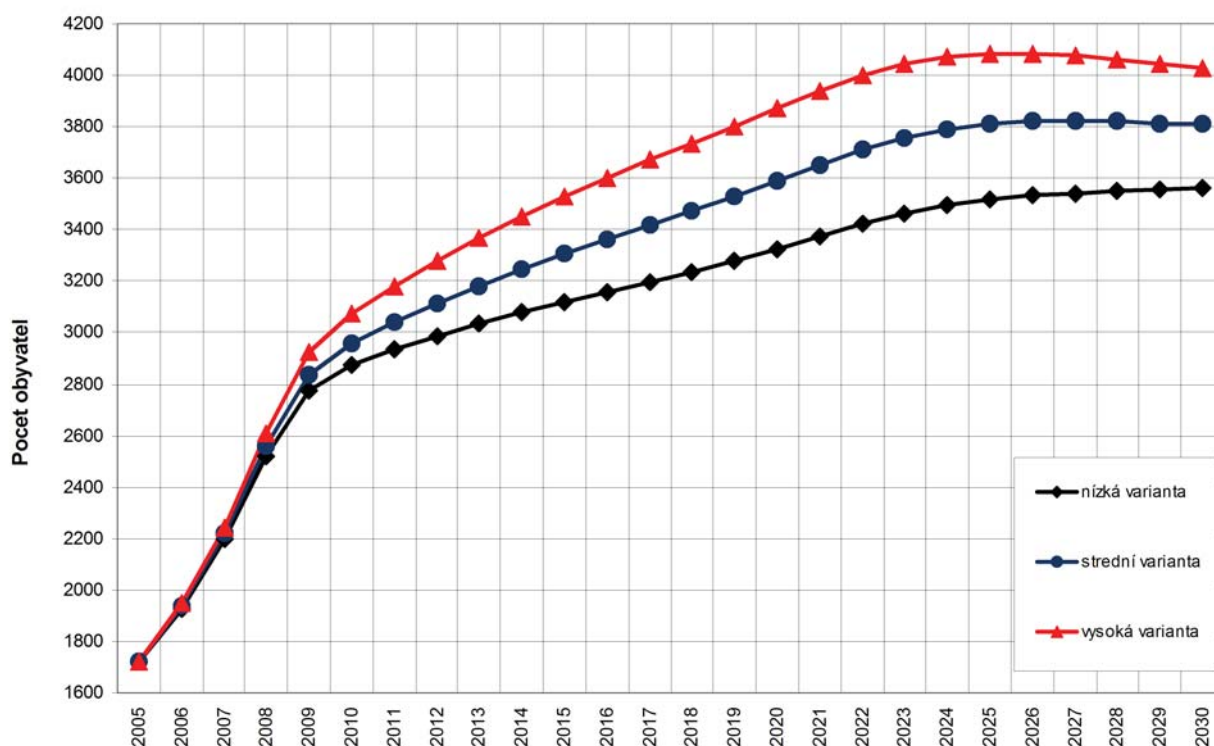
Migrace je v současné době hlavním zdrojem početního růstu obyvatelstva obce. Imigrace obyvatelstva do značné míry závisí na podmínkách, které k ní vytvoří obec, ale i na celkovém stavu ekonomiky, na aktuální situaci na trhu s hypotékami a ve stavebnictví. V posledních několika letech byla tato situace velmi příznivá, nicméně v současné době dochází ke změnám, a to jak ze strany obce, která se snaží výstavbu omezovat, tak i na straně ekonomických faktorů. Je otázkou, jakým směrem se vývoj těchto podmínek bude ubírat v budoucnu, jelikož jsou pro migraci do značné míry určující. Podle prognózy by trend výrazné imigrace měl slábnout (Obr. 6). Všechny tři varianty prognózy předpokládají výrazný pokles migračního salda v období do roku 2011. Poté se předpokládá stabilizace salda na hodnotách do 50 obyvatel a zhruba po roce 2025 dokonce pokles migračního salda do záporných hodnot. Dále je nutné konstatovat, že zatímco v několika posledních letech byl počet vystěhovalých téměř zanedbatelný, v letech následujících by se mohl pomalu zvyšovat, a to až na trojnásobek. Počet přistěhovalých, který byl v uplynulých letech velmi vysoký, by se měl výrazněji snížit, takže v závěru sledovaného období by jej mohl počet vystěhovalých dokonce převýšit. V důsledku toho očekáváme záporné migrační saldo, tedy úbytek obyvatel stěhováním.

Obr. 6 – Prognóza vývoje migračního salda v Šestajovicích do roku 2030

Zdroj dat: vlastní výpočty pracovní skupiny ve složení B. Burcin, T. Kučera a Z. Piskáčková

Obr. 7 – Prognóza vývoje počtu obyvatel v Šestajovicích do roku 2030

Zdroj dat: vlastní výpočty pracovní skupiny ve složení B. Burcin, T. Kučera a Z. Piskáčková

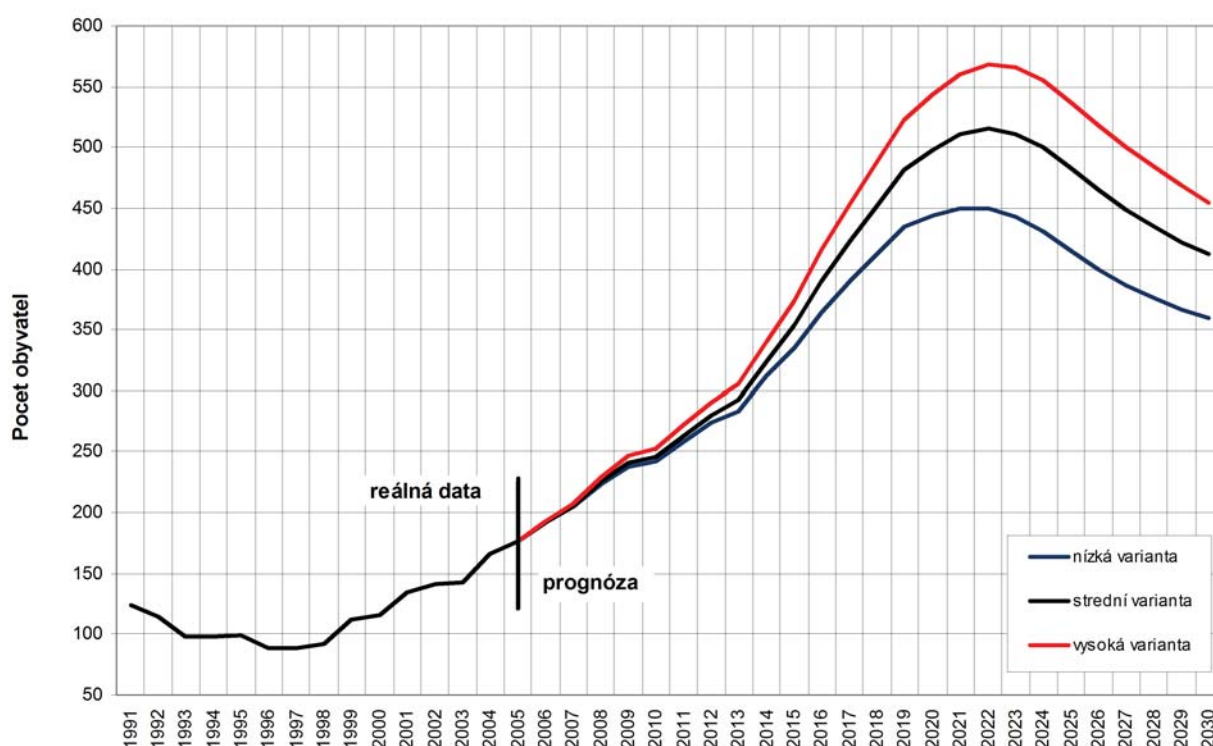
Pro zaměření studie je nejdůležitější otázkou strukturální složení obyvatelstva podle věku. Oproti roku 2005 očekáváme v roce 2015 nárůst počtu obyvatel téměř ve všech věkových skupinách, ovšem výrazný nárůst můžeme pozorovat hlavně ve věku do deseti let a ve věkové skupině přibližně 30 až 50 let. Jedná se tedy do značné míry o obyvatele, kteří se do obce přistěhovali v uplynulých několika letech a jejich děti a dále samozřejmě o další budoucí migranty. Do roku 2030 předpokládáme podle střední varianty prognózy částečné vyrovnání výrazně silnějších a slabších ročníků z roku 2015. Za pozornost stojí zajisté i vyšší počet obyvatel ve vysokých věkových skupinách. Počty obyvatel do 20 let věku by naopak měly slábnout, stále by však podle střední varianty prognózy byl počet obyvatel v dětských kategoriích vyšší než v roce 2005. Tyto změny by měly za následek relativně výrazné stárnutí populace a se stárnutím spojenou opětovnou proměnu potřeb obyvatelstva z hlediska veřejných služeb.

Zaměříme-li se na očekávaný vývoj počtu obyvatel ve věku základní školní docházky, tedy ve věku 6-14 let, můžeme v následujících letech očekávat růst počtu osob v této věkové skupině. Vrcholu by měl tento růst dosáhnout v první polovině 20. let 21. století. Po tomto vrcholu by měl počet dětí začít opět klesat. Vzhledem k očekávanému postupnému snižování plodnosti předpokládáme pokles i po roce 2030.

V roce 2015 je očekávaný počet dětí ve věku 6–14 let podle střední varianty 350 dětí (Obr. 8). To by znamenalo nárůst během deseti let o 100 %! V roce 2025 by počet dětí mohl stoupnout ve střední variantě na přibližně 480 žáků, což je téměř stejný stav, kterého by mohlo být dosaženo v roce 2020.

Mezi těmito roky by však počet dětí ve věku základní školní docházky měl kulminovat. Po kulminaci by však měl počet dětí ve věku základní školní docházky začít klesat, a to až do konce sledovaného období, kdy by mohl dosáhnout podle střední varianty hodnot přes 400 dětí. Pokud bychom předpokládali další postupný pokles počtu dětí ve věku 6–14 let, mohli bychom konstatovat, že v první polovině 20. let bude kulminovat vlna, která má svůj původ do značné míry ve vysoké plodnosti a imigraci v uplynulých několika letech.

Obr. 8 – Prognóza vývoje počtu dětí ve věku základní školní docházky v Šestajovicích v letech 1991- 2030

Zdroj dat: vlastní výpočty pracovní skupiny ve složení B. Burcin, T. Kučera a Z. Piskáčková

Závěr

V obci Šestajovice, nacházející se v těsném zázemí Prahy, došlo v uplynulých několika letech k výrazným demografickým změnám, mimo jiné ke zdvojnásobení počtu obyvatel v průběhu přibližně osmi let. Na tento růst nebyla obec zcela připravena, především z hlediska infrastruktury. Jedním z výrazných problémů se stala nedostatečná kapacita základní školy.

O nutnosti zvýšení kapacity základní školy v Šestajovicích není pochyb. V následujících letech by mělo podle prognózy dojít k rapidnímu zvýšení počtu dětí ve věku základní školní docházky. Ovšem po polovině 20. let 21. století by měl počet dětí začít klesat. Do úvah o optimální kapacitě základních škol samozřejmě zasahují i další skutečnosti. Jednou z nich je například možnost využití okolních škol. Zatímco v Horních Počernicích ještě můžeme očekávat silnou výstavbu, v Klánovicích nikoli. Zároveň tu existuje faktor spádovosti do šestajovické školy pro děti z Jiren, který by při zachování trendu přivedl do šestajovické školy další děti.

Dalším velmi výrazným faktorem jsou samozřejmě finanční aspekty, kde proti sobě stojí náklady na výstavbu či dostavbu nové školy a na druhé straně náklady, které je nutné hradit školám, které navštěvují děti ze Šestajovic.

Podle mého názoru není v případě Šestajovic vhodné uvažovat o výstavbě velké školy, jelikož existují velmi omezené možnosti využití v případě nevyužití plné kapacity pro školní účely. Vzhledem k uvedeným skutečnostem je možné považovat za optimální kapacitu školy přibližně 400 žáků, což odpovídá 13 plně obsazeným třídám (ze zákona maximální počet žáků ve třídě 30), či 16 třídám po 25 žácích. Tato kapacita by sice v některých letech nepokryla veškerou poptávku po základním vzdělání místních obyvatel, ovšem zároveň by z dlouhodobého hlediska nemuselo dojít k „vylidnění“ školy. Z prognózy počtu obyvatel ve věku základní školní docházky vyplývá, že na konci sledovaného období by se počet obyvatel ve sledovaném věku ve střední variantě mohl pohybovat právě kolem hodnoty 400. Jistě místní školu nebudou navštěvovat všichni místní obyvatelé daného věku, na druhou stranu musíme zohlednit i spádovost školy pro žáky druhého stupně z Jiren. Významnými okolnostmi při těchto úvahách byly tedy i spádovost školy v Šestajovicích pro děti z Jiren, kde docházelo v uplynulých letech podobně jako v Šestajovicích k rozsáhlé výstavbě, a plánovaná výstavba rodinných domů a bytů v Horních Počernicích, která by tak v důsledku mohla znamenat zvýšení využívání kapacit tamních škol místními žáky. Suburbia procházejí dynamickými a dramatickými demografickými změnami. Při plánování investičních akcí do veřejné vybavenosti je však nutné mít na paměti jak aktuální potřeby obyvatel, tak i výhled vývoje těchto potřeb do budoucnosti.

Poznámky

[1] Index stárí udává podíl osob ve věku 65+ ku počtu osob ve věku 0-14 let.

[2] Úhrnná plodnost udává počet dětí, které by se narodily jedné ženě během jejího reprodukčního období, pokud by zůstalo zachováno rozložení plodnosti podle věku ve sledovaném kalendářním roce po dobu jedné generace.

Literatura

MÜLLER, J. (2009): *Změny a trendy ve vývoji osídlení po roce 1990. Suburbanizace – Urbanismus a územní rozvoj*, 95, č. 4, s. 11-16.

OUŘEDNÍČEK, M. (2008): *Suburbanizace a vývoj měst. In OUŘEDNÍČEK, M. (ed.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 10-17.*

OUŘEDNÍČEK, M., PULDOVÁ, P. (2009): *Změna sociálního prostředí v zázemí Prahy. Suburbanizace – Urbanismus a územní rozvoj*, 95, č. 4, s. 75-79.

PULDOVÁ, P., NOVÁK, J. (2008): *Suburbanizace a sociální prostředí. In OUŘEDNÍČEK, M. (ed.): Suburbanizace.cz. Univerzita Karlova, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, s. 40-53.*

Profil autora:

Zuzana Piskáčková je absolventkou navazujícího magisterského studijního oboru demografie na PŘF UK v Praze. Ve své magisterské práci se zabývala perspektivním vývojem využití kapacit základního školství na úrovni obce v suburbánním pásmu hl.m.Prahy.

Příspěvek je publikován v rámci elektronického informačního portálu Suburbanizace.cz [ISSN 1803-8239], který je spravován členy pracovní skupiny URRLab při katedře sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Informační portál vznikl za finanční podpory Ministerstva životního prostředí ČR v rámci projektu "Suburbánní rozvoj, suburbanizace a urban sprawl v České republice: omezení negativních důsledků na životní prostředí".

